

ניתוק היחסים עם ישראל ב־1953 וחיזושם לאחר־מכן, נושא שהמחבר בקי בו ביותר ועסק בו בעבודותיו האחרות). (ג) 1957—1955—ראשית החדירה הסובייטית המאסיבית, עיסקת־הנשק ה"צ'כית"־המצרית, ההערכה הסובייטית המחודשת של המדינות הערביות, מערכת־סיני זרקעה ותגובות ברה"מ עליה. (ד) 1963—1958—החדירה לעיראק, האיחוד המצרי־הסורי, המשברים הראשונים ביחסי ברה"מ עם הערבים, הוויכוח האידיאולוגי עם המצרים, ועם זה המשך היחסים המערביים והסיוע הסובייטי למצרים, שיפור הדגתי ביחסי שתי המדינות, ההפיכה בתימן ומעורבותה של מצרים בה בתמיכתה של ברה"מ. (ה) 1967—1964—גיבוש הגיחות הסובייטיות, שיפור היחסים עם מצרים, סוריה ועיראק, הרקע למלחמת 1967 ותגובות ברה"מ עליה. (ו) 1973—1967—פעילותה של ברה"מ להחזרת המצב לקדמותו מלפני מלחמת 1967, סיועה הצבאי למדינות הערביות, מעורבותה בבעיות־הפנים של מדינות האיזור, הסחף ביחסים עם מצרים, נסיונותיה של ברה"מ לפזר את מאמציה וסיכונה בסוריה, עיראק, דרום־תימן ובכל מקום אחר שאפשר—עד מלחמת אוקטובר 1973 ומה שלאחריה.

זהו ספר טוב ושימושי ביותר לחוקרים, מדינאים, סטודנטים, מורים ולכל המתעניין בנושא, שיוכל לחסוך מהם עבודה מרובה של חיפוש מקורות, בנייהם כאלה שקשה להשיגם ולהגיע אליהם. חשובים בו לא פחות הערות והסברים המסכמים את הנושא בצורה טובה, קלה ומובנת גם לשאינם מומחים.

א.י.

מלקחי מהפכת 1905 ברוסיה

דברי המבוא לפרקי מחקרו במהדורתם העברית מדגיש ד"ר אברהם יסעור, מרצה למדעי־המדינה באוניברסיטת חיפה וחבר קיבוץ מרחביה, את "האקטואליות שבבירור

* אברהם יסעור: מלקחי מהפכת 1905 ברוסיה; הוצאת מסדה, 1972.

באותם מונחים, אלא שכל צד מבין בהם משהו אחר. העמדות הסובייטיות היו רצופות שינויים דראסטיים: תמיכה במדינת־ישראל ב־1948 והיחלצות נגדה לאחר־מכן, מעבר מאוריינטציה על קומוניסטים מקומיים נגד הלאומיות הערבית מיד לאחר מלחמת־העולם השנייה להקרבת הקומוניסטים למען הידידות עם הלאומיות הערבית לאחר־מכן, ראיית הבעת' הסורי והעיראקי בשנת 1963 כ"פאשיסטי" וב־1966 ולאחר־מכן כ"מתקדם", תיאור ההפיכה המצרית של 1952 כמעשה־ידי "סוכנים אמריקאים" ולאחר־מכן כ"מהפכה אנטי־אימפריאליסטית" ו"אנטי־פיאודלית", תמיכה מוחלטת בכורדים העיראקים ב־1963 ולאחר־מכן ובמשטר הבעת' העיראקי נגדם מאז חתימתו של חוזה־הידידות הסובייטי־העיראקי ב־1972 והלאה. גם מה שנכתב ונאמר בברה"מ על המזרח התיכון משרת את התעמולה וההסברה, משקף מגמות יותר מאשר מצב קיים, מציג את הרצוי כמצוי, מתאים את הכל לקו המדיני.

ד"ר יעקב רואי, מורה בהיסטוריה של ברה"מ באוניברסיטת תל־אביב וחבר־מחקר בכיר במכון לחקר ברה"מ ומזרח־אירופה באוניברסיטה זו, קיבל עליו לסנן ולבחור מתוך ים של חומר (עיקרו סובייטי, קצתו ערבי) את החשוב יותר ולהציגו לפנינו בספרו זה. המחבר הוסיף מבוא נרחב, הסברים, הערות ומקורות. רוב המסמכים פורסמו אמנם במקומות אחרים והמתדל השתדל ללקט דברים שהופיעו במקורם באנגלית או שכבר תורגמו אנגלית בידי אחרים; אלא שהוא ריפזם וכינסם בספר אחד.

הספר מתחלק לששה חלקים: (א) 1948—1945—תקופת המאמצים הסובייטיים הראשונים לחדור לאיזור, הרצון לשנות את המצב במצרי־הדרדאנלים ובאיראן—מאמצים שנכשלו בגלל תגובתה התקיפה של ארה"ב, התמיכה בישראל ו"ירח־הדבש" הקצר אותה. (ב) 1954—1949—נסיונות ראשונים לחדירה אל העולם הערבי ושיפור היחסים עם תורכיה ואיראן, תמיכה בעמדה הערבית נגד ישראל. (ואגב, חסרה כאן משום־מה הפרשה, המוזכרת רק במספר מלים בהערות המחבר, של

ה"טקטולוגיה", כפי שכינה את משנתו לאחר-מכן). היה זה אחד הנסיונות לכונן תורה פילוסופית כוללת, אשר תגשר בין התיאוריה המארקסית לבין התיאוריות החדישות ביותר במדעי-הטבע. והואיל ובראשית המאה היתה ביבשת-אירופה השפעה ניכרת לזר-מים ניאו-קאנטיאניים ולתורת האמפיריו-קריטיציזם מיסודם של מאך ואבנאריוס, לא ייפלא שהופיעו גונים שונים ורבים של מארקסיזם אמפיריוקריטיציסטי. בוגדאנוב היה אחד ההוגים הבולטים בתחום זה. מן הספר שלפנינו למדים אנו שקאוטסקי, למשל, שבזמנו נחשב בעל סמכות עליונה בכל ענייני המארקסיזם, ראה בעיסוק פילוי-סופי זה ענין בעל חשיבות משנית, אם לא מבוטלת. גם לנין ניסה תחילה לנטרל אותו מבעיות מדיניות אקטואליות, אך לאחר-מכן שינה את טעמו עד שסבר כי דווקא כאן חזית ההכרעה בגיבוש הנושא המהפכני. על כן פירסם בשנת 1908 את ספרו "מארקסיזם

הבעיות בהן עוסק הספר שלפנינו], בייחוד חשוב הבירור המחודש לכל אשר קרוב ללבנו גורלה של מהפכת אוקטובר" (שם, ע' 11). אלא יש לחשוש שאף בקרב אותם קוראים עברים שכשלון שאיפתם של מחוללי המה-פכה הרוסית לכונן חברה חדשה, נעדרת דיכוי ותאוות-כיבושים, אמנם "קרוב ללבם", לא מאליו יובן מה "אקטואלי" כל-כך בעני-ינים הגדונים כאן.

המדובר בספרו של א. יסעור, שהופיע בעב-רית בשם "מלקחי מהפכת 1905 ברוסיה", והוא חלק ממחקר נרחב יותר שנכתב תחילה צרפתית, על סמך מקורות רוסיים בעיקר. במרכז הדיון עומדת מחלוקת בין שתי סיעות בפלג הבולשביקי בתקופה שבין שתי המהפכות הרוסיות שבראש האחת מהן ניצב לנין ובראש האחרת איש בשם בוגדאנוב. המחבר נמנע מנקיטת עמדה במחלוקת הזאת, אך עצם הצגתו הנרחבת של בוגדאנוב יש בה משום קביעת עמדה חדשנית, עצמאית ומעוררת-ענין.

אכן, בוגדאנוב (ששמו האמיתי היה מאליי-נובסקי ופירסם את כתביו בשמות רבים) מתגלה מתוך דפי הספר שלפנינו כאישיות מקורית, רבת-פעלים ועשירה להפליא. כרופא במקצועו היה איש-מדע מובהק, דבר הניכר היטב גם באופן חשיבתו ופעולתו בתחומים אחרים. הוא שכתב את אחד הספרים הפופור-לאריים שהיו נקראים ביותר בשעתם על "הכלכלה המדינית" המארקסית, שתורגם ללשונות הרבה, לרבות עברית. עם זאת היה "איש-תרבות" מובהק, ששלח ידו בחיבור רומן אוטופי בשם "הכוכב האדום" ונמנה על ראשי הרעיון של "תרבות פרולטרית", שתומכים מרובים היו לו הן ברוסיה הסוב-ייטית והן בתנועה הקומוניסטית העולמית בשנות ה-20—עד שהוחנק סופית על-ידי המנגנון הסטאליני. אפילו מסיבות מותו אפייניות היו לאישיותו: הוא נפל קרבן לניסוי רפואי שערך בגופו; סבור היה שעל-ידי עירוויידם אפשר לחדש את נעוריו של אורגאניזם מזדקן, וניסה להוכיח זאת על בשרו. אגב כך שבק חיים לכל חי. אך עיקר מפעלו היה ה"אמפיריומאניזם" (או

יונתן רטוש

3

ספרי שירה

אהבת נשים

שירי פרט

שירי נערה

שלושה ספרי שירה המצטיינים בעמקות הרגש ובקלילות מיוחדת במינה המאפיינת את שירתו של יונתן רטוש

בכל חנויות הספרים

הוצאת דביר

כתובת קעקע

לסיפורו של מיכאל דיומין על "מאפיה" הסובייטית יש מעלה גדולה וחסרון לא קטן, הנובעים מאותו גורם. המחבר הוא סופר ומשורר, ואין ספק שהדוקומנטאציה שבספרו לא נשפרה מכך. במקומות רבים מתעורר רושם שיד הדמיון תרמה את חלקה בגילגול סיפור-החיים של הסופר, שהשתדל לתת לאי-רועים הבעה ספרותית. אף-על-פי-כן בעינה עומדת מסכת-חיים מזועזעת ומסעירה, ולפנינו כאן מסמך המתאר את העולם התחתון של פושעים פליליים במחנות-העבודה הסובייטיים. הללו משייכים עצמם לאצולה שבין העצירים ורואים עצמם בחינת עידית החברה הסובייטית, החיה לפי עקרונות משלה ונא-בקת על כבודה עד טיפת-הדם האחרונה. ראייה לכך אַמרה המיוחסת לסטאלין: "אילו שמרנו על החוקים שלנו כמו שהפליליים שומרים על החוקים שלהם, היינו מגיעים כבר להגשמת הקומוניזם".

חיי הפשע של המחבר היו תוצאה ישרה מן הטרור הסטאליני בשנות ה-30. אביו גמנה על המהפכנים הוותיקים עוד בתקופת הצאר, שלחם בהקרבה ובנאמנות קומוניסטית נגד צבאות הלבנים באוקראינה. לאחר שנאסר אחיו, מהפכן כמוהו, ונעלם בשנת 1937, חיכה בכל לילה למאסרו אלא שהתקף-לב הצילו מן הגורל המר הזה. אשתו הפקירה את הילדים מחוסר אמצעים, והמחבר נידרדר חיש לעולם התחתון והגיע למאסר ומחנות-עבודה קשים ביותר בצפונה של אסיה השוב-ייטית. בכל גילגוליו שמר דיומין על אישיותו והתמיד בכתיבת שירים וחרוזות חרוזים. ואמ- גם מתברר כי יש ברוסיה פולקלור עשיר של פושעים, שראשיתו עוד בימי פטר הגדול והוא כולל ליריקה של בתי-סוהר, של גוודים חסרי-בית ותיאורי-הווי של שודדי-רפבות, באלאדות של פורצי-קופות, כייסים ויצא-ניות ורומאנסות של רוצחים. אותה תורה

ואמפיריוקריטיציזם—חיבור שלנין עצמו מעולם לא הסתיר את מיגבלותיו החובבניות. רק לאחר מותו העלו שליטי הקרמלין חיבור אקראי זה והפכוהו דוגמה מקודשת, כביכול התגלמות החכמה הפילוסופית ברמתה העל-יונה. אלא שראשית האבסורד היתה בלי ספק עוד בנהגו של לנין עצמו. למרות הנחת-היסוד ה"מאטריאליסטית" לכאורה, לפיה דעות פילוסופיות אינן אלא "בנין-על", כלומר השתקפות הכרחית של ה"מסד" החברתי-ההיסטורי, השקיע לנין מאמץ עיוני ניכר במחלוקת שכולה "רוח" ובשל כך אף פילג פילוג נוסף את הקבוצה הבולשביקית הקטנה. אמנם היו חילוקי-דעות גם בעניינים של טקטיקה ואסטרטגיה מדינית, אך לא בגללם נפערה התהום בין לנין וקומץ נאמ-ניו מזה לבין אישים כה מוכשרים ובולטים כגורקי, לונאצ'ארסקי ובוגדאנוב מזה.

לא כאן המקום להתעכב בהרחבה על שפע העניינים והבעיות המוצגים בספר שלפנינו על הבנתו מקשה הנטייה ללמדנות יתירה (שליש מן הספר, למעלה מ-100 עמודים, אינו אלא רשימות והערות ביבליוגראפיות, כולל פירוט מלא של כל פירסומי בוגדאנוב, בכל הלשונות ובכל שמות-העט). גם אופן ההרצאה, המציג את העניינים בהתפתחותם ההיסטורית, יש בו כדי להכביד למדי, כי בכל פרק משתנות הן דעותיו של בוגדאנוב והן של החולקים עליו. אך דומה שלא המחבר "אשם" בסביכות מביכה זו. הוא פותח לפנינו אשנב אל עולם עשיר ומגוון, תוסס ורוטט, בו מתחלפות התמונות וצורותיהן כמו בקאלידוסקופ. זהו עולמה של האינט-לינגציה הרוסית שלפני המהפכה, על לבטיה ומאבקה, מריבותיה וחזונויותיה. הספר שלפנינו הוא אמצעי מעולה לחוקר ולסטודנט המבקשים להגיע אל דופק החיים של תקופה הרת-עולם, כדי להכירה אולי לא בדיוק "כפי שהיתה" אך לפחות בלי מיגבלות דוגמאיתיות. בארצנו ובלשונונו הרי זו אף תרומה נכבדה—אם גם עקיפה—להכרת "רוח התקופה", שהצמיחה אצלנו את אישיותם ופעלם של אנשי ה"עליה" השניה והשלישית.

* מיכאל דיומין: כתובת קעקע (סיפורו של איש המאפיה הסובייטית); תרגום: ארי אב-נר; ספרית מעריב, 1975; 322 עמ'.